

# הטלטלה במערכת הבינלאומית והשפעתה על המזרח התיכון

## אלדד שביט'

הזירה הבינלאומית עברה טלטלה מאז תחילת כהונתו של נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ, וביתר שאת במהלך 2018, כתוצאה מהמדיניות ומהצעדים שנקט הממשל האמריקאי. בתגובה נאלצו שחקני המפתח הבינלאומיים האחרים ובעיקר רוסיה, מדינות אירופה וסין להתאים את מדיניותן, כדי להבטיח שהדינמיקה המתהווה לא תפגע באינטרסים שלהם. התפתחויות אלה השפיעו ישירות גם על מאפייני ההתנהלות של הגורמים הבינלאומיים במזרח התיכון והציבו אתגרים חדשים למדינת ישראל. יתר על כן, למציאות הבינלאומית שממנה נגזרים, בין היתר, מעמדה הגלובלי של ארצות הברית וכן היחסים בין המדינות השונות וביניהן לבין ישראל, יש השלכה על המורכבות של האינטרסים האסטרטגיים של ישראל, על חוסנה ועל יכולת התמרון שלה בגיבוש דרכי ההתמודדות עם האתגרים שלפניה. במאמר זה תיבחן ההשפעה הישירה והעקיפה של ההתרחשויות בזירה הבינלאומית ומדיניותם של שחקני המפתח באזור על האינטרסים הישראליים, ויוערכו המשמעויות האפשריות של ההתפתחויות הצפויות בהקשר זה ב־2019.

### מאפייני הזירה הבינלאומית

הנשיא טראמפ מציב בשיטתיות סימן שאלה כמעט על כל ההנחות שעמדו ביסוד התנהלותה של ארצות הברית בשנים האחרונות, הן בזירת הפנים והן בזירת החוץ, תוך ערעור על שתי גישות: הראשונה – ארצות הברית היא זו שצריכה לשאת כמעט לבדה בעלויות הכרוכות בהיותה המעצמה היחידה שביכולתה להוביל את הזירה הבינלאומית; השנייה – הובלה אמריקאית ועיצוב מוסדות וכללי משחק בינלאומיים מקדמים בהכרח את האינטרסים והערכים של ארצות הברית. מוסכמות רבות שנים

אלו הוחלפו בגישה הגורסת כי הגורמים הבינלאומיים מנצלים את ארצות הברית, וכנגזרת מכך הממשל מחויב לקדם את מדיניותו המוצהרת 'אמריקה תחילה' (America First). במסגרת זו הממשל נסוג ממחויבויות בינלאומיות רבות שממשלים קודמים לקחו על עצמם (הסכם האקלים שנחתם בפריז, הסכם הגרעין עם איראן, הסכם לפירוק נשק גרעיני לטווח בינוני שנחתם עוד ב-1987 עם ברית-המועצות (INF) והסכמי סחר מרכזיים), או דרש שינויים מהותיים בהסכמים שנחתמו.

בראית ממשל טראמפ, על ארצות הברית להתמקד אך ורק בקידום האינטרסים שלה, על אויביה להבין כי היא נחושה להשיג את יעדיה, ובעלות בריתה ייאלצו לשלם את חלקן אם ירצו להישען על כוחה הכלכלי והצבאי. הנשיא טראמפ לא נרתע מלזעזע בצורה משמעותית את המבנה המוכר של היחסים הטרנס-אטלנטיים כפי שהתפתחו מאז מלחמת העולם השנייה, ואשר התבססו על סדר יום שהושתת על עקרונות ליברליים חברתיים וכלכליים, ובכלל זה דמוקרטיה, פתיחות לחופש אישי, כלכלת שוק חופשי, מוסדות רב-צדדיים ושיתוף פעולה ביטחוני.<sup>2</sup> מנגד, נראה שלמרות התקפותיו של הממשל על המוסדות הרב-צדדיים המסורתיים דוגמת האו"ם, נאט"ו, G-20, ארגון הסחר העולמי – WTO, הוא אינו ממחר לעוזבם אלא בעיקר מנסה לשנות את התנהלותם מבפנים, ובפרט להקל את הנטל שארצות הברית מחויבת לו במסגרתם. בכפוף למדיניותו שוברת המוסכמות מממשל טראמפ הלכה למעשה את הבטחותיו מתקופת המרוץ לנשיאות, ומנהל "מלחמת סחר" עם שורת מדינות. זאת, במטרה מוצהרת לפתוח מחדש את כל הסכמי הסחר הישנים של ארצות הברית. במקומם מעוניין הנשיא טראמפ לכוון הסדרים חדשים שייטיבו עם עובדי המגזר התעשייתי והחקלאי בארצות הברית. על מנת לאלץ את שותפותיה של ארצות הברית להיענות בחיוב לדרישות מטיל הממשל מכסי מגן, שנועדו להמחיש את רצינות כוונותיו. במהלך חודשים אחדים פתח טראמפ במערכה במספר חזיתות. הצעד הבולט ביותר הוא העימות עם סין (היקף הסחר והשירותים בין שתי המדינות עמד ב-2017 על כ-710 מיליארד דולר, כשגירעון הסחר של ארצות הברית היה כ-335 מיליארד דולר<sup>3</sup>). נכוונותן של מקסיקו וקנדה לחתום על הסכם חדש עם ארצות הברית – שמבחינתה משפר את התנאים ביחס להסכם הקודם (NAFTA) – נחשבת הצלחה, לפחות בראית הממשל. יצוין כי למאבקי סחר אלה עשויה להיות גם השפעה על ישראל, כשבמוקד ניצבת השאלה עד כמה תשפיע מלחמת הסחר על היצוא הישראלי. דוח של התאחדות התעשיינים הצביע על האפשרות שמלחמת הסחר העולמית עלולה למחוק כ-550 מיליון שקל בשנה מהיצוא הישראלי.<sup>4</sup>

בחינה של ניהול המדיניות של הממשל האמריקאי בכלל ומדיניות החוץ בפרט מלמדת כי תהליך השינוי מתקיים בשני מסלולים מקבילים: מצד אחד, הנשיא טראמפ מוביל (בעיקר תוך ציוצים בטוויטר) מדיניות תואמת לגישתו הרדיקלית; מצד שני, מערכות הממשל האחרות פועלות כדי לשמר חלק מהמסגרות המקובלות של מדיניות החוץ האמריקאית המסורתית. יתר על כן, ניתן להצביע על מאפיינים החוזרים על עצמם, שעיקרם ניהול כאוטי של המדיניות, לעיתים בתנאי אי־ודאות; היעדר תהליך קבלת החלטות מסודר תוך קידום מדיניות שמשקפת הפכפכות וחוסר קוהרנטיות מול היעד שאליו מכוונים המהלכים, ולעיתים אף בהיעדר יעד מוגדר.<sup>5</sup> עם זאת, המינויים של מייק פומפאו לתפקיד מזכיר המדינה ושל ג'ון בולטון לתפקיד היועץ לביטחון לאומי שיפרו במידה רבה את הסנכרון בין רצונותיו של הנשיא לבין גורמי הממשל, אשר אמורים להוציא את המדיניות לפועל בתחום יחסי החוץ.

אפשר לזהות אסטרטגיה החוזרת על עצמה מול שורת יעדים. זו כוללת איומים (על מנהיגים, מדינות וארגונים); מאמץ לדחוק את הצד השני לפינה, לעיתים קרובות באמצעות סנקציות וענישה כלכלית; לאחר מכן ניסיון לנצל את הלחצים כדי להשיג הישגים טובים יותר, לפחות בראייתו של הממשל, בדרך של משא ומתן. בד בבד, נראה כי הממשל מעוניין להימנע ככל האפשר משימוש בכוח צבאי כרכיב בכלל מנופי הלחץ שהוא מפעיל על יריביו, ובמרבית המקרים הוא מעדיף שימוש תכוף בנשק הסנקציות. זאת, בין היתר, מאחר שהנשיא, הממסד הצבאי והציבור בארצות הברית נרתעים מכניסה למערכות צבאיות חדשות, בעקבות "טראומת עיראק ואפגניסטן".

המדיניות כלפי צפון קוריאה היא ביטוי מובהק למה שמכונה "גישתו העסקית של טראמפ". זו נעה מאז כינון הממשל בין איומים במלחמה שהושמעו בתחילת הדרך, תוך הכבדת הלחצים הכלכליים, למפגש פסגה בין הנשיא טראמפ למנהיג הצפון קים ג'ון און, וזאת בלי שידוע אם אכן ננקטו עד כה צעדים מעשיים לפירוקה של צפון קוריאה מנשק גרעיני. עם זאת, גם אם מוקדם עדיין לקבוע כי היעד של פירוק צפון קוריאה מנשקה הגרעיני נחל הצלחה, ענייני של ארצות הברית וצפון קוריאה לקדם את השיח ביניהן כבר הניע תהליכים שבמסגרתם שני הצדדים מפגינים נכונות לנקוט צעדים בוני אמון, ובכלל זה שמירה על ערוצי הידברות שוטפים. אלה כבר הביאו לירידה משמעותית ברמת המתרחות ששררה בין ארצות הברית לצפון קוריאה, כפי ששררה עוד בתחילת 2018.

בהקשר זה בולטת ההתנגשות בין תפיסת העולם של הנשיא טראמפ לבין זו של מנהיגי המדינות שנחשבו לאורך שנים בעלות בריתה של ארצות הברית, באופן המשליך לרעה על יכולתה של הקהילה הבינלאומית לפעול בקואליציות. זאת, בפרט לנוכח

הפער הבולט בין הטינה והזלזול שמאפיינים את התנהלותו של טראמפ, בעיקר כלפי עמיתיו באירופה, לבין ביטויי ההערצה והשבח שלו למנהיגים כוחניים דוגמת נשיא רוסיה ולדימיר פוטין, מנהיג צפון קוריאה קים ג'ון און, וכן מנהיגים לא-ליברליים באירופה כגון ראש ממשלת הונגריה ויקטור אורבן. מנגד, מנהיגי הבולטים של אירופה – קנצלרית גרמניה אנגלה מרקל ונשיא צרפת עמנואל מקרון – אינם מהססים לבטא בפומבי את דעתם כי יש להעריך מחדש את היחסים בין אירופה לארצות הברית, וכי על ההנהגה האירופית מוטלת האחריות לבנות "שותפות מאוזנת" מול ארצות הברית, שבמסגרתה תקודם יכולת אירופית עצמאית, כולל במישור הצבאי, כדי להגן על האינטרסים שלה.<sup>6</sup> עם זאת יודגש כי התהליכים שמוביל הממשל האמריקאי נמצאים רק בראשיתם, וגם אם ככלל הגישה הנוהגת כיום בזירה הבינלאומית היא בעיקר ביקורתית כלפיהם, הרי בפועל רק בשנים הקרובות אפשר יהיה לאבחן את המשמעויות המרכזיות, לחיוב ולשלילה, הן מבחינת ארצות הברית והן מבחינתם של שאר השחקנים הבינלאומיים.

סימני השאלה הגיאופוליטיים שסביר כי יאפיינו את המערכת הבינלאומית גם ב-2019 אינם נגזרים רק מהתנהלותו של ממשל טראמפ. הם מושפעים גם מאי-היציבות הפוליטית באירופה על רקע מהלכיה של בריטניה לעזיבת האיחוד האירופי, וגם מבעיות נוספות הפוקדות את מדינות אירופה ומאיימות על הפרויקט של ביסוס האיחוד. בין אתגרים אלה נמנים אי-ודאות אשר לשימורה של המסורת הדמוקרטית באירופה עצמה, כאשר עולות ומתפתחות – בעיקר כתוצאה מההתנגדות ההולכת ומתרחבת להגירה ומשנאת זרים – תופעות של בדלנות והסתגרות לאומית, מאבק בגלובליזציה, שחיקה בנורמות הליברליות, פופוליזם ועליית גורמי ימין קיצוני. בהקשר זה בולטת עלייתן של ממשלות שמרניות/פופוליסטיות במספר מדינות ובראשן הונגריה ופולין, שמדיניותן משקפת נסיגה מערכים דמוקרטיים שהיו מקובלים עד כה.<sup>7</sup>

שנת 2019 תהיה מבחינת הממשל האמריקאי שנת מבחן לגבי יכולתו להשיג את יעדיו במדיניות החוץ, בראש ובראשונה לגבי מערכת היחסים עם רוסיה ועתיד השיח המתנהל עם צפון קוריאה בדבר פירוקה מנשק גרעיני. במהלך השנים האחרונות, המתיחות בין וושינגטון לבין מוסקבה הלכה והחריפה. לפי שעה הממשל, ובעיקר הנשיא טראמפ, מנסים לשדר אופטימיות, אך בפועל, למרות השיח שמתקיים בין מנהיגי ארצות הברית ורוסיה, מערכת היחסים בין שתי המדינות מצויה בשפל, בעיקר לנוכח הקושי של הממשל לתמרן בהקשר זה על רקע החקירה המתמשכת בעניין מעורבותה של רוסיה בבחירות בארצות הברית, שתוצאותיה אמורות להתפרסם במחצית הראשונה של שנת 2019. ואולם, הכיוון המסתמן למעשה הוא החמרה במתח בין ארצות הברית

לרוסיה – כולל אפשרות שהסנקציות המוטלות על רוסיה אף יוחמרו – וחוסר היכולת שלהן להגיע להסכמות, הן באשר לנושאים שעל הפרק במזרח התיכון והן לגבי סוגיית מזרח אירופה.

יצוין כי קיימת סבירות גבוהה לכך שהתפתחויות הפנימיות בארצות הברית במהלך השנה הבאה ישפיעו גם על היקף תשומת הלב שהממשל יפנה לניהול מדיניות החוץ, ובכלל זה למזרח התיכון. הצלחתם של הדמוקרטים לחזק את כוחם בבחירות האמצע לקונגרס (נובמבר 2018) תחייב את הנשיא טראמפ להתחיל כבר במהלך 2019 בהיערכות לבחירות לנשיאות, שיתקיימו בנובמבר 2020. גם אם הנשיא ירגיש בטוח במעמדו, הרי מהתנהלותו עד כה עולה בבירור שעליו להפגין הצלחות – גם אם בפועל הבסיס שעליו ניצבת מדיניותו מעורער, והפרטים הרלוונטיים אינם בשלים. בהקשר זה, סוגיות במדיניות החוץ עשויות להיות כר נוח להצגת הישגים.

רוסיה מצידה נתקלת בקשיים לממש את שאיפתה למנף את הישגיה במזרח התיכון לשם קידום יעדיה במזרח אירופה, ובעיקר להביא להקלה ניכרת בסנקציות המרובות המוטלות כיום עליה עקב מדיניותה באוקראינה, מעורבותה בבחירות בארצות הברית וההתנקשות באיש המודיעין הרוסי סרגיי סקריפל בבריטניה. ברוסיה עצמה ניכרים אותותיהן של הסנקציות הכלכליות, והשלטונות ממשיכים בניסיונותיהם לרכך את השלכותיהן הפיננסיות והכלכליות על ידי התערבות מוניטרית של הבנק המרכזי הרוסי, אך בה בעת גובר החשש שהדברים יצאו משליטה עקב התערבות פוליטית בהחלטות מקצועיות כלכליות. העלייה במחירי הנפט במהלך השנה לא שינתה במידה מהותית את מצבה הכלכלי של רוסיה, וזאת משתי סיבות: ראשית, העלייה במחירים הייתה תוצאה של הסכם בין רוסיה לאופ"ק בדבר צמצום בתפוקה, שחל גם על רוסיה. לפיכך המחירים עלו, אך התפוקה וההכנסות ירדו. שנית, עם עליית מחירי הנפט התחזק גם הרובל, ולכן רוסיה לא נהנתה מעלייה משמעותית בהכנסות הריאליות בעקבות עלייה במחירי הנפט. בנסיבות כלכליות אלה, הבאות לידי ביטוי גם במחאות חברתיות גוברות, מסתמנת נסיגה במעמדו של פוטין בציבוריות הרוסית, חרף מאמציו לבלום מגמה שלילית זו.

שאלת המפתח היא עד כמה תהליכים גלובליים אלה עלולים לפגוע במעמד ובהגמוניה של ארצות הברית כמנהיגת העולם החופשי, או לחלופין להוביל את וושינגטון לשינוי דפוסי הפעולה שלה בזירה הבינלאומית, ייתכן תוך יצירת מסגרות ושותפויות חדשות. בכל מקרה, לפי שעה קיימת אִי־ודאות לגבי מעמדה של ארצות הברית בזירה הבינלאומית. היעדרו של סדר עולמי יציב מקפל בתוכו גם סכנה ליכולתם של הגורמים השונים לנהל התמודדות משותפת נוכח אתגרים גלובליים,

ומגביר את הסכנה להתפרצותם ביתר שאת של סכסוכים במוקדי מתיחות בעולם דוגמת ים סין הדרומי, גבול הודו-סין, אוקראינה והמזרח התיכון. יצוין כי גם אם אפשר להניח שארצות הברית חזקה, כלכלתה איתנה והגורמים הבינלאומיים זקוקים לשוק האמריקאי, לפי שעה הדעות חלוקות בשאלה האם דרך הפעולה שנוקט ממשל טראמפ אכן תביא – כפי שהנשיא עצמו חוזר ומדגיש – לחיזוק העוצמה האמריקאית ולמערכת יחסים מאוזנת יותר בינה לבין בעלות בריתה.

בד בבד, הממשל האמריקאי חידד בשנה האחרונה את הערכת האיום שנשקף לארצות הברית מצידה של סין, הן בהקשר הביטחוני והן במישור הכלכלי. מסמך 'אסטרטגיית הביטחון הלאומי' שפרסם הממשל בשלהי 2017 הגדיר כבעבר את רוסיה, אך גם את סין, כאתגר המרכזי לאינטרסים, לכוחה ולהשפעתה של ארצות הברית.<sup>8</sup> נוסף לעימות בתחום הסחר, המתיחות בין שתי המדינות גואה בין היתר בעקבות רכש אמצעי לחימה על ידי סין מרוסיה, סיוע אמריקאי לטייוואן והמאבק על השליטה בים סין הדרומית. הצורך להתמודד עם ממשל טראמפ מציב את ההנהגה בסין בפני אתגר גובר וצורך להפנות מאמצים מתמשכים לבקרת נזקים. נראה כי למלחמת הסחר יש כבר השפעות על כלכלת סין, גם אם לפי שעה הן אינן מוגדרות כמהותיות: נרשמו בעיות לייצב את היואן וקשיים ניצבים בפני חברות ועסקים סיניים, התלויים ביבוא אמריקאי המשלים את שרשרת הייצור והאספקה, ובפני חברות המייצאות לארצות הברית, שהן כמובן הנפגעות העיקריות. כן קיימת האטה מסוימת בכלכלה, הגם שקשה לקשור אותה ישירות למלחמת הסחר, מכיוון שהיא מתנהלת כבר זמן מה. החשש מהידרדרות אומנם קיים, אך בשלב זה ההנהגה הסינית משדרת נחישות וביטחון ביכולתה להתגבר על המשבר. זאת, מבחינתה, גם לאור הצורך להפגין קו קשוח כמרכיב בהתמודדות עם החששות לאובדן אמון הציבור בכלכלה הסינית, והסכנה האפשרית מכך ליציבות הפנימית. בהקשר למזרח התיכון, סין אינה שואפת לקדם עצמה כשחקנית משמעותית מעבר למאמציה המסורתיים להבטיח את האינטרסים הכלכליים שלה. תלותה במקורות אנרגיה באזור ואי־הבהירות אשר למשמעות הסנקציות האמריקאיות החדשות שהוטלו על איראן וליכולתה של סין לסמוך על איראן כמקור אנרגיה עתידי מחייבות אותה לנהוג בזהירות באזור, תוך מאמצים להבטיח את הרחבת השפעתה וקשריה עם מדינות האזור, בעיקר באמצעות הרחבה של השקעותיה הפיננסיות, כולל העמקת מעורבותה במיזמי תשתית.<sup>9</sup>

ההתנהלות הלעומתית של הנשיא טראמפ וממשלו יצרו מפגש אינטרסים בין רוסיה לבין סין. גם אם מערכת היחסים בין רוסיה לסין מורכבת וידעה לאורך השנים עליות ומורדות, ניתן לזהות כי במהלך 2018 היא התייצבה ובין שתי המדינות מתקיים

שיתוף פעולה שכלל תרגיל צבאי משותף רחב היקף (ספטמבר 2018). ברקע ניכר רצון של ההנהגה הסינית לנצל את אי-הוודאות ולעיתים ההססנות של ארצות הברית, וכן את חולשתה של אירופה, כדי לנסות לגבש מדיניות מתואמת עם מוסקבה. בין היתר, בעקבות הידוק היחסים בין שתי המדינות ניכרו מאמצים משותפים לאתגר את מדיניות הסנקציות של ארצות הברית כלפי איראן וצפון קוריה.<sup>10</sup> יודגש כי השימוש שעושה ארצות הברית במכשיר הסנקציות כבר מוביל להבנה בקרב המדינות שמתמודדות עם הלחצים האמריקאיים, כי גם אם בשלב הנוכחי הן נאלצות לשתף פעולה ולהיענות ללחצים אלה עליהן, בד בבד עליהן להשקיע במציאת דרכים עוקפות למימוש מדיניותן כדי למזער נזקים אפשריים, ולהימנע ככל האפשר משעבוד האינטרסים והמדיניות שלהן לאלה של ארצות הברית.

### **המעורבות הבינלאומית במזרח התיכון**

מוקדים מרכזיים של ההתנהלות הבינלאומית במזרח התיכון במהלך 2018, שנודעה להם השפעה ישירה על האתגרים שבפניהם ניצבת ישראל ואשר קשורים ישירות לדילמות הניצבות בפניה ולהחלטות המדיניות שיידרשו ממנה במהלך השנה הבאה, הם: המערכה מול גורמי אסלאם קיצוניים; ההתמודדות עם איראן; המערכה בסוריה; הסכסוך הישראלי-פלסטיני; והיחסים בין הממשל האמריקאי למדינות הסוניות.

**המערכה מול דאע"ש וגורמי האסלאם הקיצוניים** – המאמצים הצבאיים שהובילה הקואליציה בראשות ארצות הברית רשמו הצלחות רבות בפגיעה בתאי דאע"ש שעדיין נותרו ברחבי המזרח התיכון, ובעיקר בסוריה ובעיראק. בהתאם לכך בלט עניינו של הנשיא טראמפ להכריז ניצחון ולמשוך את ידיו מהמערכה, שקיבל ביטוי מוחשי בהחלטתו להסיג את הכוחות האמריקאים מסוריה. עם זאת, אין עדיין אסטרטגיה מסודרת ליום שאחרי דאע"ש, במטרה להבטיח שהאיום לא יחזור, וכי לא יתפתחו תנאים שיקלו את בנייתה מחדש של התשתית לצמיחה של הרדיקליות האסלאמית בסוריה ובמקומות נוספים. בכל מקרה, אי-היציבות שממשיכה לאפיין את מוקדי צמיחתה של 'המדינה האסלאמית' – סוריה, עיראק, תימן ולוב – והבעייתיות הכרוכה בהשקעת משאבים כלכליים ואנושיים על מנת לתת מענה לצורכי האוכלוסייה יקשו על תרגום ההצלחות הצבאיות לתוכנית פעולה כוללת.

**ההתמודדות עם איראן** – במוקד הסוגיה ניצבת החלטתו של הנשיא טראמפ לסגת מהסכם הגרעין עם איראן, ולחדש במלואן את הסנקציות האמריקאיות שהיו נהוגות ערב החתימה עליו. היעדים המוצהרים של ממשל טראמפ הם למנוע מאיראן יכולת להשיג נשק גרעיני ומערכות לשיגורו, ולהביא לשינוי במדיניות האיראנית האזורית.

הדרך – להביא את איראן למשא ומתן מחודש, שבסיומו יושג הסכם משופר שיכלול גם התייחסות לסוגיות שלא נכללו בהסכם הקודם. גם אם הממשל האמריקאי מעוניין שהמשטר האיראני יוחלף, לא נראה כי הלכה למעשה הוא מקדם מדיניות קונקרטית הכוללת צעדים לשינוי המשטר. במקביל נמשכים מאמציהן של יתר המדינות השותפות להסכם (החברות הקבועות במועצת הביטחון של האו"ם וגרמניה) לגבש מענה לאתגר שמציבה ההתנהלות האמריקאית בהקשר זה, במטרה לאפשר את שימורו של ההסכם, ובעיקר להשפיע על איראן להימנע מהפרתו על ידי חזרה להעשרת אורניום. לפי שעה, המהלך האמריקאי מבליט את בידודה של ארצות הברית, ואיראן מצידה – שמעוניינת ככל הנראה להרוויח זמן בתקווה שהנשיא טראמפ לא ייבחר ב־2020 לקדנציה שנייה – מתבצרת בעמדותיה למרות שכבר עתה הסנקציות גובות ממנה מחיר משמעותי, ואינה מוכנה להיכנס למשא ומתן מחודש. ברטוריקה האמריקאית מודגשים במיוחד איומים בדבר כוונה לפגוע בפעילות האיראנית במזרח התיכון. בראיית הממשל, המנופים להשגת היעד צריכים להיות בעיקר הסנקציות הכלכליות, פעילות של גורמי הכוח האזוריים והסתמכות על רוסיה בסוריה. בכל מקרה, לפי שעה לא נראה כי קיימת כוונה מצד הממשל להשתמש בכוח צבאי כדי להגביר את הלחצים על איראן בזירה זו.

**המערכה בסוריה** – במהלך 2018 התחדדה ההכרה כי אף על פי שמלחמת האזרחים נמצאת בשלבי הכרעה, הזירה הפכה מוקד לפעילות בינלאומית כאשר רוסיה, ארצות הברית, איראן, טורקיה, ובמידה פחותה ישראל – כולן מעורבות מבחינה צבאית בנעשה כדי להבטיח הגנה על האינטרסים שלהן "ביום שאחרי". בין ארצות הברית לרוסיה אף מתקיים דו־שיח בנושא, הגם שלפי שעה הוא לא הניב תוצאות מעשיות. רוסיה ממשיכה במאמציה למנף את ההצלחות הצבאיות בסוריה כדי לקדם פתרון פוליטי שיבטיח את שלטונו של הנשיא אסד וישמר את האינטרסים שלה במדינה זו. כן שואפת מוסקבה – ללא הצלחה עד כה – לנצל את רצון של ארצות הברית ומדינות המערב לקדם יציבות בסוריה לשם קידום יעדיהן במזרח אירופה (בדגש על פשרות לגבי הסנקציות שהוטלו על רוסיה בגין מדיניותה באוקראינה). אך לפי שעה המשבר סביב סוריה בעיצומו, וטרם נמצא לו פתרון. מבחינת הממשל האמריקאי, בדומה לעבר בולט המתח בין הצורך למצוא מענה לאינטרסים של ארצות הברית לבין הנכונות המוגבלת להשקיע משאבים צבאיים, כלכליים ודיפלומטיים כדי לקדם. רק לקראת סוף 2018 נראה כי יש ניסיון לייצר מדיניות מגובשת יותר כלפי סוריה, כזו שתשלב בניסיון לגבש אסטרטגיה כוללת מול איראן. עם זאת, גם אם לארצות הברית יש אינטרסים חשובים בהקשר הסורי, ההחלטה מדצמבר 2018 לסיים את הנוכחות

הצבאית במדינה ממחישה כי אלה אינם בראש סדר העדיפות של כלל האיומים שהיא נדרשת להתייחס אליהם.

**הסכסוך הישראלי-פלסטיני** – הציפייה שהממשל האמריקאי יפרסם במהלך 2018 את "עסקת המאה" לא התממשה. עד כה לא ידועים פרטים על מהות התוכנית המתגבשת, ובאיזו מידה היא אכן צפויה לתת מענה כולל לסוגיות השונות המצויות בלב הסכסוך הישראלי-פלסטיני. נראה כי צוות המשא והמתן של הנשיא טראמפ, בראשות שליחו ג'ייסון גרינבלט וחתנו של הנשיא ג'ראד קושנר, מתמקד עתה בניסיון להפעיל מכבש לחצים על יושב ראש הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס, כדי לגרום לו למתן את התנגדותו לחידוש המשא ומתן עם ישראל. זאת, לאחר צעדים שהממשל נקט בכיוון ושהתפרשו כפרוייקט ישראלים מובהקים, ובראשם העברת השגרירות האמריקאית מתל אביב לירושלים והפסקת העברתם של כספי הסיוע לאונר"א, אשר תרמו לביצור המבוי הסתום ביחסים בין ישראל לפלסטינים. יתר על כן, ברור כי מהלכים אלה של הממשל גרמו נסיגה בתמיכה של מדינות המפרץ, ובראשן ערב הסעודית, במאמצי הממשל לחדש את ההידברות. זאת, עקב חששן כי תמיכה בצעדי הממשל, גם לאחר ההחלטה להעביר את השגרירות לירושלים, עלולה לפגוע במשטרים בזירה הפנימית והאזורית. כתוצאה מכך נראה כי מדינות המפרץ נסוגו גם מלחצים שהפעילו על הפלסטינים לשתף פעולה עם הממשל האמריקאי.

**היחסים בין ארצות הברית למדינות הסוניות** – מעבר למחלוקת בהקשר הפלסטיני, נראה כי גם חילוקי דעות בסוגיות נוספות – ובכללן הרפורמות המדיניות שמוביל המשטר בערב הסעודית, המשבר בין קטר לבין שכנותיה הסוניות במפרץ, המלחמה הנמשכת בתימן ומעורבותה של ערב הסעודית בה – ניצבות על סדר היום בין ארצות הברית לבין מדינות המפרץ, ובעיקר בינה לבין ערב הסעודית. יתר על כן, פרשת רציחתו של העיתונאי הסעודי ג'מאל חשוקג'י הציבה את האתגר החשוב ביותר ליחסי ארצות הברית וערב הסעודית מאז פיגועי הטרור בארצות הברית בספטמבר 2001. בממשל טראמפ, כמו בישראל, תלו תקוות רבות ביורש העצר הסעודי מוחמד בן-סלמאן וראו בו שותף למאבק באיראן ולתהליך שלום אזורי. עם זאת, ניכר כי גם אם ממשל טראמפ עושה מאמצים לשמר את מערכת היחסים האסטרטגית בין שתי המדינות, בקרב רבים בארצות הברית חלה התפכחות מאותן תקוות, על רקע האחריות המיוחדת לו למחדלה של המדיניות הסעודית, ועקב כך מתחדדים סימני השאלה בווינגטון לגבי יכולתה של ערב הסעודית לממש הלכה למעשה את התפקיד המרכזי שיעד לה הממשל בקידום מאמציו להכיל ולרסן את התנהלותה של איראן במזרח התיכון.<sup>11</sup>

## משמעויות לישראל

התמיכה החד-משמעית בישראל שמביעים ארצות הברית בכלל והנשיא טראמפ בפרט היא נכס אסטרטגי עבורה. העברת השגרירות האמריקאית לירושלים, הנסיגה מהסכם הגרעין עם איראן והגיבוי המלא לעמדה הישראלית במוסדות הבינלאומיים ימשיכו להוות נדבך מרכזי בחוסנה האסטרטגי של ישראל גם במהלך 2019. גם אם לעיתים קרובות התנהלות הממשל מביאה לבידוד בינלאומי וניכרים חילוקי דעות בינו לבין בעלות בריתו בזירה הבינלאומית והאזורית, התמיכה שהוא מעניק לישראל, יחסי הקרבה בין הנשיא טראמפ לראש הממשלה נתניהו והדיאלוג הרצוף המתקיים בין שתי המדינות – כל אלה ימשיכו להוות רכיב חשוב בשמירה על ביטחונה של ישראל בסביבתה האסטרטגית רוויית האתגרים.

הפריחה ביחסי ישראל עם הממשל האמריקאי, בניגוד בולט למערכת היחסים ששררה בין הממשלים בתקופת כהונתו של הנשיא ברק אובמה, מחייבת תשומת לב להשלכות האפשריות ארוכות הטווח על עמדתה של המפלגה הדמוקרטית האמריקאית כלפי ישראל, ועל האפשרות כי מה שמתפרש כתמיכה אוטומטית בנשיא טראמפ ובמפלגה הרפובליקנית יגרור קרע שקשה יהיה לגשר עליו, אם וכאשר ייבחר נשיא מהמפלגה הדמוקרטית. זאת, בעיקר לאחר שהמפלגה הדמוקרטית הצליחה בבחירות האמצע להחזיר לעצמה את השליטה בבית הנבחרים.<sup>12</sup> זאת ועוד, על ישראל להתמודד גם עם השלכותיה האפשריות של ירידה בתמיכתם של חלקים מיהדות ארצות הברית על רקע התרחבות הפערים ביניהם לבין ממשלת ישראל, ועם ההשלכות שיהיו לכך על התנהלות הממשל האמריקאי.<sup>13</sup>

לפי שעה, הקשר ההדוק בין שתי המדינות מסייע לישראל להמשיך לבסס את מעמדה הבינלאומי, שהתחזק משמעותית בשנים האחרונות כתוצאה מיכולתה להקדין עוצמה צבאית, כלכלית וטכנולוגית. על רקע זה נמשכו פיתוח וביסוס קשריה של ישראל ברחבי העולם. השיח הקרוב שהתפתח בין ראש הממשלה בנימין נתניהו לבין נשיא רוסיה פוטין, שבחודשים האחרונים של 2018 אמנם נקלע לקשיים, סייע רבות בהפגת מתחים על רקע המערכה המתמשכת בסוריה, והמחיש את החשיבות שהקנה, לפחות עד עתה, נשיא רוסיה לקשר הדוק עם ישראל, ואת ההבנה של מוסקבה אשר לצורך לתת מענה לאינטרסים הישראליים בזירה זו. בד בבד, החפיפה המוחלטת כמעט בין המדיניות של ממשל טראמפ לבין העמדות הישראליות בסוגיית הסכסוך הישראלי-פלסטיני ובנושא איראן תורמת להעמקת הפערים בין ישראל לבין בעלות בריתה המרכזיות באירופה, הגם שנמשך השיח השוטף בינה לבין המרכזיות שבהן – צרפת, בריטניה וגרמניה. גם אם אין לכך עדיין ביטוי בולט, הרי ככל שארצות הברית

תמצא עצמה במשך הזמן מבודדת יותר ומעמדה המעצמתי ייפגע, בהכרח תהיה לכך השפעה גם על היחס שיוקרב כלפי ישראל.

להתפתחויות בהקשר למאמצים המתנהלים במטרה להביא לפירוקה של צפון קוריה מתוכנית הגרעין יש משמעות בינלאומיות רבות, וצפויות להן גם השלכות על המזרח התיכון. להערכת נחישותו של הממשל לדבוק בתנאים שהציב לצפון קוריה תהיה השפעה ישירה על דימוי העוצמה של ארצות הברית באזור, ועל הרצינות שיש לייחס לכוונותיה. סביר להניח כי אם יתברר ששליט צפון קוריה הצליח להשאיר בידי יכולות גרעין ובה בעת להקל את הלחצים שהופעלו על משטרו, המשטר באיראן יסיק מכך שהוא יוכל להאיץ את מאמציו לבסס את יכולותיו הצבאיות ואת השפעתו האזורית. זאת, כנגזרת מההבנה כי ככל שאיראן תשיג יכולות גרעין טובות יותר, כך יקל עליה להתמודד עם תביעות של אויביה.

מדיניותה של ארצות הברית במזרח התיכון במהלך השנה הבאה תיבחן בעיקר בהקשר למידת הצלחתה להשיג את יעדיה השאפתניים מול איראן, כפי שפורטו ב'נאום 12 הנקודות' שנשא מזכיר המדינה פומפאו (21 במאי 2018).<sup>14</sup> לפי שעה מוביל הממשל לבדו את מדיניות הלחצים, בלי שיתוף פעולה מצד המדינות הנוספות שחתמו על הסכם הגרעין עם איראן. יתר על כן, בניגוד להתגייסות הבינלאומית שנרשמה בתקופת ממשלו של אובמה, עתה לפחות הממשלות במרבית המדינות, ובוודאי באירופה, בסין וברוסיה, עושות ככל יכולתן כדי לסכל את מאמציו של הממשל בהקשר זה. מוקדם עדיין להעריך את מידת הצלחתו של הממשל לכפות הפסקה מוחלטת של הסחר עם איראן, ובעיקר להשיג את היעד של הורדת היקף רכישות הנפט מאיראן לאפס. עוד פחות ברור אם הממשל האיראני אכן ישנה את מדיניותו באופן שממשל טראמפ מעוניין, גם אם יצליח הממשל לכפות יישום רחב היקף של הסנקציות. האיחוד האירופי ומנהיגי בריטניה, צרפת וגרמניה מאוחדים בהחלטתם לפעול יחד כדי להגן ככל האפשר על הסכם הגרעין, ובעיקר לנסות להשפיע על איראן לא להפר אותו. בראייתם, הפרת ההסכם, מעבר לכך שתביא לקריסתו המוחלטת, תחזיר לסדר היום את הסיכון הגלום בחזרתה של איראן למסלול של פיתוח יכולת גרעין. הדילמה שעומדת מתמודדות מדינות אירופה – עקב עניינן מצד אחד לשמר את היחסים הטרנס־אטלנטיים ובה בעת להגן על האינטרסים של היבשת – תמשיך ללוות, וייתכן אף ביתר שאת, את ההתנהלות של מדינות האיחוד בחודשים הקרובים.

מהתפתחות העמדה של הגורמים הבינלאומיים ביחס למחלוקות הקשורות באיראן תיגזר גם תגובת איראן להכבדת הלחצים עליה. אפשר כי בשנה הקרובה יתפתח אחד משלושה תרחישים מרכזיים (בסבירות יורדת): הראשון – המשך המצב הקיים,

מצידה של איראן – סבלנות אסטרטגית וכלכלת התנגדות; השני – הסלמה בהתנהלות האיראנית, בין בחזרה להעשרת אורניום ולשאר הפעולות הקשורות בתוכנית הגרעין (גם אם תוך המשך מילוי המחויבויות שלה על פי האמנה למניעת תפוצתו של נשק גרעיני – NPT), ובין בהרחבת פעילותה הישירה או פעילותם של בעלי בריתה נגד אינטרסים אמריקאיים; השלישי – חזרה למשא ומתן חדש עם ממשל טראמפ. נראה כי בתרחיש של סטטוס קוו ימשיכו האמריקאים במאמצייהם למצות ככל האפשר את הסנקציות, על יסוד הערכה או תקווה כי איראן תחליט לבסוף להיכנס למשא ומתן, ואפילו לכך שהתהליכים המתפתחים יביאו להפלתו של המשטר הנוכחי.

בתרחיש של הפרה איראנית מהותית של תנאי ההסכם צפויה תגובה לא אחידה מצד הקהילה הבינלאומית. סביר להניח כי מדינות אירופה שהיו שותפות להסכם הגרעין יראו במצב החדש סיכון, והברירה היחידה שתעמוד בפניהן תהיה, ככל הנראה, להצטרף לארצות הברית ולהטיל סנקציות על איראן. אולם, במקביל יהיו מי שיגלו "הבנה" למניעים של איראן, ובראשם רוסיה וסין, וכל עוד איראן תישאר במסגרת פיקוח סבא"א ובמסגרת ה-NPT, הן יעדיפו להמשיך בקשרים איתה. הממשל האמריקאי, שנראה כי לא הכין "תוכנית ב", ימצא עצמו בדילמה, שכן החלטת איראן לחזור לפעילויות הגרעין תשקף יכולת ונכונות להתמודד עם ההשלכות של הסנקציות. בנסיבות אלה עשויה לעלות השאלה – איזו אסטרטגיה, מעבר לסנקציות, תשמש כדי לאכוף על איראן את הפסקת ההתקדמות לסף הגרעין, ומהו הקו האדום שחצייתו תחייב מהלכים צבאיים. יודגש כי הרטוריקה האמריקאית המאיימת החריפה בחודשים האחרונים של שנת 2018, אך היא מכוונת בעיקר להרתיע את איראן מנקיטת פעולות נגד יעדים אמריקאים במזרח התיכון – ישירות או באמצעות בעלי בריתה. עם זאת נראה כי ככלל, האפשרות של מעורבות צבאית אינה אטרקטיבית מבחינת הממסד הביטחוני האמריקאי. גם הנשיא טראמפ עצמו לא שש להחזיר את הצבא האמריקאי למזרח התיכון. לקראת אמצע 2019 תיכנס המערכת האמריקאית להיערכות לשנת בחירות לנשיאות, שספק אם תאפשר לממשל לבחור באופציה כה קיצונית ושנויה במחלוקת. במצב של פתיחת משא ומתן בין ארצות הברית לבין איראן יש להביא בחשבון, כי למרות מגבלות וקווים אדומים, יש נכונות לפשרות מצד שני הצדדים. יש להניח כי עצם פתיחתו של משא ומתן תזכה את ממשל טראמפ בתמיכה רחבה בזירה הבינלאומית ותחזק את דימויו האישי של הנשיא כ-Deal Maker. נקודת הפתיחה האמריקאית תהיה דרישה שהמשא ומתן יעסוק במכלול הסוגיות, כפי שטראמפ דרש, ועל בסיס 12 הנקודות שהציג פומפאו לאיראנים. נקודת הפתיחה האיראנית תהיה דרישה להסרה או לפחות הקפאה של הסנקציות, ואי-זיתור מלא על זכות העשרה.

יש להניח כי דרישות הפתיחה של שני הצדדים אינן ניתנות להשגה, אך עדיין קיים מרחב ויתורים הדדיים אפשרי.

מבחינת ישראל, אפשר כי בתרחיש החמור תתקיים פסגה בנוסח פסגת טראמפ-קים, שחשיבותה בעצם קיומה והישגיה מעורפלים. בכל מקרה, עצם פתיחתו של משא ומתן תאפשר לאיראן למשוך זמן בתקווה שטראמפ יהיה נשיא של קדנציה אחת; עצם קיומו יביא לצמצום הלחץ על איראן; כל הגורמים הבינלאומיים המתנגדים לסנקציות האמריקאיות ישמחו לחזור לסוג כלשהו של "עסקים כרגיל" עם איראן; ואצל ממשל טראמפ יתחזק האינטרס להצליח בהשגת הסכם טוב מזה שהשיג אובמה, ולהוכיח שהאשמות כלפי אובמה כי היה רך מדי ולכן הביא את "ההסכם הגרוע מאז ומעולם" – היו נכונות. בנסיבות אלה אפשר שיווצר פער בין האינטרס הישראלי לזה האמריקאי; מרחב התמרון האמריקאי רב מזה הישראלי ותגבר האפשרות שיושג הסכם פחות טוב ממה שישאל הייתה רוצה, כשלא ברור אם יהיה טוב מזה הקיים. החלטתו של הנשיא טראמפ להוציא את הכוחות האמריקאים מסוריה מעידה כי מבחינתו ארצות הברית מוותרת על היכולת להשתמש בכוח הצבאי כמנוף להגבלת הנוכחות האיראנית בסוריה. יתר על כן, נראה כי בהחלטתה זו, ארצות הברית מפקידה כמעט לחלוטין את "התיק הסורי" בידי רוסיה ומאבדת קלף מיקוח מרכזי במאמצים להשפיע על מאפייני ההסדר הפוליטי בסוריה, אם וכאשר יגובש על ידי הצדדים השונים. הסדר זה אמור, לפחות לפי דברי חלקם, לכלול גם התייחסות לסוגיית הנוכחות האיראנית בסוריה. זאת ועוד, ספק אם המנוף היחיד שנותר לארצות הברית – תרומתה האפשרית לשיקומה של סוריה כחלק הכרחי בקידומה של הסדרה הכוללת שינוי משטר והוצאת הכוחות האיראניים – אכן בר מימוש. וזאת, לו רק בשל הסיכויים הקלושים שהנשיא טראמפ יסכים להשקיע משאבים כלכליים ניכרים בסוריה, שמקומה נמוך בסדר היום האמריקאי הכולל.

כך או כך, גם אם לארצות הברית עדיין אינטרסים במזרח התיכון, הרי שהתנהלותה בסוריה, כמו גם ביחס לפרשיית רצח העיתונאי הסעודי חשוקג'י, מחלישה את השפעתה ומרחב התמרון שלה מול האתגרים הקיימים בו. בפועל, ארצות הברית מותירה את בעלי בריתה עם סימני שאלה לגבי יכולתה לגבות את מדיניותם מול מוטיבציה גוברת של הגורמים הפועלים כבר מזה זמן לנצל את הססנותו של הממשל במטרה להאיץ מהלכים המכוונים לחזק את אחיזתם והשפעתם באזור.

מבחינתה של רוסיה, דווקא לקראת סיום המלחמה בסוריה מתחדדות המחלוקות בינה לבין כל שאר השחקניות הרלוונטיות בזירה: איראן, שרוסיה נדרשת ומעוניינת להרחיק את כוחותיה מסוריה; טורקיה, השואפת לנטרל את הלחץ סביב אדליב

בפרט, ובכלל להשיג את יעדיה במרחב הסורי; מדינות המפרץ, השואפות להרחיק את איראן מהמרחב הסורי, כאשר רוסיה מעוניינת לקבל מהן כסף לשיקום סוריה. סוגיית השיקום מעסיקה מאוד את רוסיה, בעיקר על רקע היחס האדיש יחסית של המערכת הבינלאומית לאתגר זה. כל אלו הופכים את שלב הסיום של המערכה בסוריה לחסר ודאות ובעל פוטנציאל משברי.

לקראת סיומה של המלחמה בסוריה מתחדדות מבחינתה של רוסיה גם שאלות הקשורות בישראל, בעיקר בהקשר להמשך פעילותה של ישראל לבלימת ההתבססות האיראנית בסוריה ולהעברת מערכות נשק מתקדמות למשטר אסד. המשך פעילות זו עלול לאתגר את ההסדרה שרוסיה מייחלת לה בסוריה. המשבר סביב הפלת המטוס הרוסי בסוריה ב-17 בספטמבר, שבה נהרגו 15 חיילים רוסים, צריך להיות מובן גם בהקשר רחב זה, מעבר לכעס שהפגינה מוסקבה עקב אובדן חיי אדם. בשנת 2019 וככל שההסדרה בסוריה תתקדם, על ישראל לצפות להמשך הלחצים מצד מוסקבה, שעלולה לאתגר את ישראל (ודרכה גם את ארצות הברית) כדי להכפיפה להסדרה בתנאים הנוחים לרוסיה. נוסף על כך, העברת מערכות נשק מתקדמות כמו ה-S-300 על ידי רוסיה לסוריה עלולה לסבך את המצב עבור ישראל בזירה זו.

למרות שגם למדינות נוספות בזירה הבינלאומית יש אינטרסים בהקשר לסוריה, נראה כי הרלוונטיות שלהן במהלך 2018 הייתה מועטה, וניתן להעריך כי גם בשנה הבאה ההתפתחויות יושפעו במידה רבה קודם כול ממאפייני ההיבדלות בין ארצות הברית לבין רוסיה, בעיקר בנוגע לנוכחותה של איראן במרחב הסורי ולפתרון ביניים מוסכם למשטרו של אסד.

בהקשר לסכסוך הישראלי-פלסטיני: מהותה של "עסקת המאה", שעל גיבושה עמל הממשל האמריקאי בשנה החולפת, נותרה גם כעת לוטה בערפל. הנשיא טראמפ אומנם שב ומצהיר על שאיפתו להשיג את "העסקה האולטימטיבית" והצוות האמריקאי בראשות חתנו ג'ארד קושנר ממשיך בהתייעצויותיו בנושא, אך עד כה לא ברור אם פרטי התוכנית יפורסמו בחודשים הראשונים של 2019. עם זאת, גם אם לבסוף יפרסם הממשל את פרטי תוכניתו, ספק אם הצד הפלסטיני יראה בה נקודת פתיחה לחידוש השיח עם ישראל, גם אם היא תכלול "תמורות" שיפצו אותו "כהבטחת הנשיא". לפי שעה, הצעדים שנקט הממשל (ובעיקר העברת השגרירות האמריקאית לירושלים) אך העמיקו את המבוי הסתום, על רקע הסיור הפלסטיני לקיים מגעים בנושא עם נציגי הממשל. בפועל הייתה להם השפעה שלילית על יכולתה של ארצות הברית להוביל את התהליך המדיני.

לסיכום – מערכת היחסים המעורערת בין השחקנים המרכזיים במערכת הבינלאומית ואי-הוודאות לגבי התפתחות העימות המחרף בין ארצות הברית לבין איראן צפויות לייצר מגמה גוברת של אי-יציבות בסביבתה האסטרטגית של ישראל. לכן צפויה ישראל – שאומנם נהנית מתמיכה גורפת של הממשל האמריקאי הן בהיבט המדיני והן בהיבט הביטחוני – להתנהל בסביבה של אי-ודאות, עקב התפתחויות ביחסים בין המעצמות והשפעת המדיניות האמריקאית, בעיקר בקשר לאיראן ולסוגיה הפלסטינית. על רקע חילוקי הדעות המהותיים הקיימים כיום בזירה הבינלאומית לגבי המדיניות הנכונה כלפי איראן, קיימת חשיבות רבה להגדרת סדרי עדיפות, בעיקר אם איראן תגיב לסנקציות בחידוש תוכנית ההעשרה שלה. מאחר שסביר להניח כי הקשר ההדוק בין ישראל לממשל האמריקאי מייצר גם שיח אסטרטגי ותיאום עמדות, האתגר המרכזי של ישראל יהיה לשמר את הקשר עם הממשל, ובעיקר למנוע את התפתחותם של מצבים שבמסגרתם ייפתח פער בין מדיניותו לבין האינטרסים הישראליים. דגש מיוחד מבחינתה של ישראל צריך להינתן למהלכים שיבטיחו את שמירת התמיכה הבין-מפלגתית בארצות הברית, ובעיקר על רקע הבחירות לנשיאות הצפויות ב-2020. בד בבד, על ישראל לפעול כדי למנוע שחיקה משמעותית בקשרים ההדוקים בינה לבין מדינות אירופה, שהיו חשובים ביותר למעמדה האסטרטגי בשנים האחרונות. לאור השינויים במצב בסוריה, על ישראל לנסות למצוא כללי משחק מול רוסיה, כאלה שיאפשרו לה להמשיך לשמור על האינטרסים שלה בזירה זו בלי לייצר חיכוך בין ירושלים למוסקבה.

## הערות

- 1 השתפו בכתיבת פרק זה צבי מגן, ורה מיכלין-שפיר וגליה לביא.
- 2 John Peterson, "Present at the Destruction? The Liberal Order in the Trump Era", *The Intentional Spectator*, Vol. 53 No. 1, 2018, pp. 28-44; G. John Ikenberry, "The end of liberal international order?", *International affairs*, 5 January 2018, Vol. 94, No. 1.
- 3 Office of the United States trade representative, U.S – China trade facets: <https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china>
- 4 שמואל אבן וניצן פלדמן, "מלחמת הסחר העולמית: מאפיינים ומשמעויות לישראל", **מבט על**, גיליון 1077, 22 ביולי 2018; אדריאן פילוט, "שליש מהיצוא הישראלי בסיכון ממלחמת הסחר", **כלכליסט**, 15 באוגוסט 2018.
- 5 Jackson Diehl, "Trump's foreign policy has devolved into chaos", *Washington Post*, September 16, 2018.
- 6 Katrin Bennhold and Steven Erlanger, "Merkel Joins Macron in Calling for a European Army 'One Day'", *The New York Times*, November 13, 2018; Heiko Maas, "Wir lassen nicht zu, dass die USA über unsere Köpfe hinweg handeln", *Handelsblatt*, 21 August 2018; עודד ערן, יותם רוזנר ורותם אורג, "יחסי האיחוד האירופי עם ארצות הברית בעידן טראמפ",

- בתוך: יותם רוזנר ועדי קנטור, עורכים, **האיחוד האירופי בעידן של תהפוכות: מגמות, אתגרים ומשמעויות לישראל**, המכון למחקרי ביטחון לאומי, מזכר 175, מאי 2018.
- 7 "The Future of Europe - Contours of the current debate", EPRS - European Parliamentary Research Service, April 2018.
- 8 National Security Strategy of the United States of America, December 2017, [https://partner-mco-archive.s3.amazonaws.com/client\\_files/1513628003.pdf](https://partner-mco-archive.s3.amazonaws.com/client_files/1513628003.pdf)
- 9 דורון אלה, "ועידת הקונגרס הלאומי של סין והארכת כהונתו של שי ג'ין-פינג: משמעויות לישראל", **עדכן אסטרטגי**, כרך 21 גיליון 2, יולי 2018.
- 10 גליה לביא ושרה פיינברג, "רוסיה וסין במזרח התיכון: התקרבות לצד יריבות", **עדכן אסטרטגי**, כרך 20 גיליון 4, ינואר 2018.
- 11 יואל גוז'נסקי ואלדד שביט, "יחסי ארצות הברית ומדינות המפרץ: התפכחות הדדית?", **מבט על**, גיליון 1090, 26 באוגוסט 2018.
- 12 דניאל שפירו ואלדד שביט, "בחירות האמצע בארצות הברית – משמעויות", **מבט על**, גיליון 1103, 7 בנובמבר 2018.
- 13 עמית אפרתי, "אובדן אמון יקר: השלכות העמקת הקרע בין מדינת ישראל ליהדות ארצות הברית", **עדכן אסטרטגי**, כרך 21, גיליון 2, יולי 2018.
- 14 נאום שר החוץ פומפאו, <https://www.state.gov/secretary/remarks/2018/05/282301.htm>